

ΑΠΟΨΕΙΣ-ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ

Αξιολόγηση των Ελληνικών Πανεπιστημίων;

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤΑΜΑΤΗΣ*

Α. Τον τελευταίο καιρό αρκετά ελληνικά Πανεπιστήμια έχουν υποστεί μία διαδικασία "αξιολόγησης". Αυτή γίνεται λίγο-πολύ κάτω από ενιαίο αξιολογικό πρίσμα, το οποίο και θα θίξουμε στο κείμενο που ακολουθεί. Αφορμή μας είναι η "Έκθεση αξιολόγησης" του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Σεπτέμβριος 2001). Αυτή εκπονήθηκε από αλλοδαπούς πανεπιστημιακούς, που ανήκουν σε κάποια "Ένωση Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων". Η αξιολόγηση του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου από μέλη της ανωτέρω Ένωσης έγινε στο πλαίσιο δύο επισκέψεων τους επί τόπου, συνολικής διάρκειας μόλις 6 ημερών.

Η οργάνωση αυτή αποτελεί ένα άτυπο όργανο, με συμβουλευτική δραστηριότητα σε θέματα αξιολόγησης ευρωπαϊκών ΑΕΙ. Οι εισηγήσεις της τυπικά δεν είναι δεσμευτικές για τα αξιολογούμενα ΑΕΙ. Ωστόσο υποδεικνύουν σαφείς κατευθύνσεις ακαδημαϊκής πολιτικής, μέσα στο γενικό πνεύμα

*Κώστας Σταματης, Καθηγητής Φιλοσοφίας του Δικαιου στο Νομικό Τμήμα του ΑΠΘ

της Διακήρυξης της Μπολώνια (Ιούνιος 1999) από τους Ευρωπαίους Υπουργούς Παιδείας, καθώς και των πολιτικών αποφάσεων που έχουν ληφθεί εν συνεχεία.

Κατά συνέπεια οι κεντρικές εκτιμήσεις της συγκεκριμένης έκθεσης αποκτούν ένα γενικότερο ενδιαφέρον. Διότι αφορούν σε καίρια γνωρίσματα του ελληνικού Πανεπιστημίου εν γένει. Κατωτέρω διατυπώνονται ορισμένα σχόλια γύρω από το γενικό πνεύμα της έκθεσης. Με το φόβο ότι αυτό το τελευταίο προοιωνίζεται ένα εφιαλτικό μέλλον για τη δημόσια ανώτατη εκπαίδευση σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Β. Κατά βάση η έκθεση διατυπώνει αξιολογικές κρίσεις που τελικό αποδέκτη τους έχουν μάλλον το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων και πολύ λιγότερο το ίδιο το ΑΠΘ. Αυτό ισχύει τόσο για τις παντοειδείς ελλείψεις της ανώτατης εκπαίδευσης στην Ελλάδα όσο και για τομές νομοθετικής πολιτικής.

Είναι κοινό μυστικό ότι η σπουδαιότερη αιτία για την κακοδαιμονία των ελληνικών πανεπιστημίων συνίσταται στην εξαιρετικά χαμηλή χρηματοδότησή της από την Πολιτεία, σε σύγκριση με τον κοινοτικό μέσον όρο. Η έκθεση παρασιωπά, εν τούτοις, αυτό το προφανές γεγονός. Πιθανώς διότι οι συντάκτες της εκτιμούν ότι η χρηματοδότηση αυτή -καλώς, κατ' αυτούς- μειώνεται και σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Αυτό συμβαίνει στο πλαίσιο της νεοφιλελεύθερης πολιτικής για διαρκείς πλέον περικοπές των κρατικών δαπανών για την παιδεία συνολικά. Με προοπτική, βεβαίως, την αντίστοιχη είσοδο ιδιωτικού (κερδοσκοπικού) κεφαλαίου στην ανώτατη παιδεία. ακόμη κι αν τυπικά παραμείνει δημόσια. Παρόμοια εξέλιξη ευνοούν οι ηγεσίες των ευρωπαϊκών χωρών, ατυχώς, αφού εξ άλλου έχουν προσυπογράψει τη "γενική συμφωνία για την απελευθέρωση των υπηρεσιών υγείας και παιδείας", υπό την αιγίδα του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου.

Η έκθεση εκτιμά, όχι αδικώς, ότι στη χώρα ισχύει μία εξαντλητική πανεπιστημιακή νομοθεσία, η οποία περιορίζει τα περιθώρια αυτόνομης πορείας των επί μέρους ΑΕΙ. Εν τοιαύτη περιπτώσει, όμως, εκφέρεται εξ αντικειμένου μια πρόταση για συνολική νομοθετική μεταβολή, η οποία αξιώνει μεταρρυθμιστικές πρωτοβουλίες του ίδιου του Υπουργείου και εν τέλει ανήκει στην αρμοδιότητα του Κοινοβουλίου.

Γ. Ο πυρήνας της προτεινόμενης νομοθετικής μεταβολής, στην έκθεση αυτή, συμπυκνώνεται στην ακόλουθη, προδήλως αξιολογική και καθόλου περιγραφική κρίση. Υποτίθεται αξιωματικά ότι η δημοκρατική αυτοδιοίκηση των ελληνικών Πανεπιστημίων αποτελεί τροχοπέδη στην αποτελεσματική διακυβέρνησή τους. Αυτή μέχρι στιγμής γίνεται με συλλογικά όργανα (Σύγκλητο, Γενική Συνέλευση Τμήματος και Τομέα) που διαθέτουν το τεκμήριο αρμοδιότητας. Εκτιμάται λοιπόν ότι το σύστημα αυτό οδηγεί κατ' ανάγκη σε μία παρατακτική συνομάδωση πολυτετημημένων εστιών ακαδημαϊκής ζωής, χωρίς συνοχή και κοινό όραμα. Με "φυγόκεντρες δυνάμεις" και εσωτερικές "εντάσεις", που αποδεικνύονται παραλυτικές.

Η έκθεση φρονεί ότι παρόμοιο, "αποκεντρωμένο" σύστημα διοίκησης βαρύνεται με το μειονέκτημα ότι επιτρέπει την "είσοδο πληθώρας παικτών" (sic) στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Με αποτέλεσμα να μειώνεται, υποτίθεται, η ικανότητα του Πανεπιστημίου για αλλαγή ή και να ευνοείται μία συντεχνιακή νοοτροπία στα μέλη του. Επιτρέπεται συνεπώς η εικασία ότι οι συντάκτες της έκθεσης εκλαμβάνουν αυτή την κατάκτηση του ακαδημαϊκού μας πολιτισμού ως εμπόδιο για την εμφύτευση στο Πανεπιστήμιο μιας εξουσιαστικής δομής αντίστοιχης προς το διευθυντικό δικαίωμα του εργοδότη στις επιχειρήσεις.

Αξίζει να υπογραμμισθεί ότι η τοποθέτηση αυτή συμπλέει απόλυτα με αντίστοιχη εκτίμηση σε πρόσφατη έκθεση του ΟΟΣΑ για την ανώτατη παιδεία διεθνώς (δημοσιευμένη στα *Ανάλεκτα*

της Επιτροπής Ερευνών του ΑΠΘ, Σεπτ. 2001). Εκεί επίσης επισημαίνεται ότι διεθνώς σημειώνεται δήθεν η τάση οι πανεπιστημιακοί να αποξενωθούν από έργα διοίκησης των πανεπιστημιακών Τμημάτων. Οπότε μειώνεται η ισχύς τους εντός του Πανεπιστημίου. Τίνος όμως η ισχύς αυξάνει, όταν αφαιρείται από τα μέλη της πανεπιστημιακής κοινότητας (πανεπιστημιακούς, φοιτητές και διοικητικούς υπαλλήλους) να ρυθμίζουν *αυτόνομα και δημοκρατικά* τα του δημόσιου οίκου τους ; Και για ποιους δικαιολογητικούς λόγους, επί τέλους ; Εδώ η έκθεση του ΟΟΣΑ τηρεί αιδήμονα σιγή. Προφανώς η ισχύς θα μετατοπιζόταν προς παράγοντες ξένους και άσχετους προς την πανεπιστημιακή παιδεία. Τέτοιοι θα ήσαν κατ' εξοχήν κάποιοι εκπρόσωποι των εργοδοτικών ενώσεων, των βιομηχάνων, των τραπεζών, ειδικά στην Ελλάδα και της επικρατούσας -και μόνον αυτής- θρησκείας. Μήπως κάτι τέτοιο εύχονται οι επιτελείς του ΟΟΣΑ ;

Καίτοι διακριτικά, στην έκθεση γίνονται και κάποιοι υπαινιγμοί ότι το ισχύον σύστημα στη χώρα υποθάλλει ως τέτοιο "προεπιλημμένες αποφάσεις" στα συλλογικά όργανα, τα οποία ενίοτε άγονται και φέρονται από ισχυρούς παράγοντες μέσα σε αυτά. Ή ακόμη ότι ευνοούνται σχέσεις προνομιακές ως προς τη χρηματοδότηση Τμημάτων και ερευνών βάσει προσωπικών ή πολιτικών συμπαθειών. Οι συντάκτες της έκθεσης δείχνουν να πιστεύουν ότι παρόμοιες εκφάνσεις της πανεπιστημιακής ζωής οφείλονται αιτιωδώς στην ίδια τη δημοκρατική αποκέντρωση του τρόπου λήψης των αποφάσεων. Δεν φαίνεται να τους απασχολεί η σκέψη μη τυχόν παρόμοιες στρεβλώσεις, όπου και όποτε. βεβαίως, συμβαίνουν στην πράξη, γίνονται κατά παράβαση της ενδο-ακαδημαϊκής δημοκρατίας και της συνδεδεμένης με αυτήν ίσης ελευθερίας των ακαδημαϊκών πολιτών.

Δ. Η έκθεση διατρέχεται από την αγχωτική αντιπρόταση για ένα "συγκεντρωτικό" και ιεραρχικό πρότυπο διοίκησης, όπως το επονομάζει ευθέως. Σύμφωνα με το νέο αυτό πρότυπο, η

“ηγεσία” του Πανεπιστημίου θα είναι μόνη αρμόδια να διαμορφώνει την αποστολή και το όραμα του Πανεπιστημίου. Προφανώς εκ των άνω και φυσικά για όλα τα μέλη του και για όλες τις εκδηλώσεις του. Με τρόπο συμπαγή και δεσμευτικό, που να διαχέεται υποχρεωτικά ακόμη και στην ίδια τη διδασκαλία από κάθε μέλος της πανεπιστημιακής κοινότητας ! Συγχρόνως προτείνεται ανοικτά και μία ανακατανομή της “ισορροπίας ισχύος”, εις βάρος της φοιτητικής συμμετοχής στα συλλογικά όργανα διοίκησης του Πανεπιστημίου.

Οι συντάκτες της έκθεσης δεν φαίνεται να συμμερίζονται την ιδέα ότι το υπό αναζήτηση “όραμα” για το Πανεπιστήμιο πρέπει να αφήνεται στην ελεύθερη διαπάλη των ιδεών, αποτελώντας μονίμως αντικείμενο εναλλακτικών προσεγγίσεων. Οι ίδιοι μάλλον υπολαμβάνουν το “όραμα” αυτό ως κάτι το εντελώς δεδομένο. Περίπου ως μονόδρομο, ανεπίδεκτο αμφισβητήσεων και “εντάσεων”. Ως κάτι που μπορεί μάλιστα να επιβληθεί κεντρικά από μία “ισχυρή ηγεσία” του Πανεπιστημίου.

Η προσέγγιση αυτή δείχνει να διάκειται δυσμενώς όχι μόνο προς τη δημοκρατική δομή διοίκησης του Πανεπιστημίου. Αλλά εν τέλει και προς την ίδια την ακαδημαϊκή ελευθερία όσων εμφορούνται από άλλο “όραμα” για το Πανεπιστήμιο και την ανώτατη παιδεία. Τα οράματα για κάτι καλύτερο, όμως, δεν επιβάλλονται και δη εκ των άνω και ιεραρχικά! Αλλά πλάθονται από συμπράττοντες ενεργούς και ισότιμους πολίτες. Και καθίστανται ελκυστικά μονάχα χάρη στην ποιότητα των λόγων που προβάλλονται πειστικά και δημοσίως υπέρ αυτών.

Η κεντρική ιδέα της έκθεσης εισηγείται λοιπόν εμμέσως μία μετάλλαξη της στοιχειωδώς δημοκρατικής δομής του ελληνικού Πανεπιστημίου σε οιονεί επιχείρηση και εργοστάσιο, με υποχρεωτική και συγκεντρωτική διοίκηση εκ των άνω. Φαίνεται δύσπιστη ακόμη και για τη διασφάλιση μιας σφαιρας δημοσιότητας για την ελεύθερη διακίνηση, άρα ενδεχομένως και

την αντιπαράθεση, ιδεών γύρω από την αποστολή του ίδιου του Πανεπιστημίου.

Ως δικαιολογία προβάλλεται η κλασικά ανελεύθερη και αντιδημοκρατική θέση, ότι η δημοκρατική δομή του Πανεπιστημίου προκαλεί “εντάσεις” στο εσωτερικό του. Στην Ελλάδα είχαμε να ακούσουμε παρόμοια γνώμη από την εποχή της στρατιωτικής δικτατορίας. Μήπως όμως βρισκόμαστε προ των πυλών μιας νέας απολυταρχίας, που επιβάλλεται αυτή τη φορά από το υπολογιστικό και αποκλειστικώς κερδαλέο πνεύμα της “αγοράς”;

Ε. Η κρινόμενη ιδέα ευθυγραμμίζεται εν τούτοις πλήρως με το γενικότερο πνεύμα που διαπνέει την πολιτική Διακήρυξη της Μπολώνια. Πρόκειται για την πολιτική και αξιακή επίλογή ότι το ευρωπαϊκό πανεπιστήμιο οφείλει να αυτοθεωρείται στο εξής ως επιχειρηματική (entrepreneurial) μονάδα, τόσο στη διδασκαλία και την έρευνα όσο και στην ίδια τη διοίκησή του. Όχι απλώς ως ανώτατο εκπαιδευτικό ίδρυμα σε επαφή με τον *εξωτερικό* περίγυρο που συναποτελούν οι επιχειρήσεις και η αγορά εργασίας. Αλλά ως κανονικός συμπαίκτης στην αγορά και τα ήθη της. Είναι ενδεικτικό ότι η έκθεση αξιολόγησης του ΑΠΘ εμμέσως παροτρύνει τους πανεπιστημιακούς δασκάλους να συμμετέχουν περισσότερο στα διοικητικά συμβούλια επιχειρήσεων!

Όσοι έχουμε εκφράσει κατά καιρούς τη βαθιά ανησυχία μας για το μέλλον των δημόσιων πανεπιστημίων στην Ευρώπη και την Ελλάδα δεν φανταζόμασταν ίσως ότι οι ιδεολόγοι της αγοράς θα εμφανίζονταν τόσο σύντομα να μας κάνουν αφ’ υψηλού μάθημα νεοφιλελεύθερης ακαδημαϊκής (;) ορθοφροσύνης. Μήπως λοιπόν έφθασε ο καιρός για μία πανευρωπαϊκή συνεννόηση πανεπιστημιακών και φοιτητών, προς μία επιυετική και εποικοδομητική αντιπρόταση για ένα Πανεπιστήμιο άξιο του ονόματός του;